

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ ENSTİTÜSÜ SÜRELİ YAYINI
JOURNAL OF PAMUKKALE UNIVERSITY INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

SAYI / ISSUE 3

HAZİRAN / JUNE 2021

e-ISSN: 2717-8471

LYCUS DERGİSİ JOURNAL

<https://dergipark.org.tr/lycus>

e-ISSN: 2717-8471

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ ENSTİTÜSÜ SÜRELİ YAYINI
JOURNAL OF PAMUKKALE UNIVERSITY INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

LYCUS DERGİSİ **JOURNAL**

- Sayı/Issue 3
- Haziran/June 2021

<https://dergipark.org.tr/lycus>

LYCUS DERGİSİ BİLİM KURULU
LYCUS JOURNAL ACADEMIC BOARD

Prof. Dr. Fikri KULAKOĞLU
(Ankara Üniversitesi, Türkiye)

Ord. Prof. Dr. Francesco D'ANDRIA
(Accademia dei Lincei, Italy)

Prof. Dr. Francesco GUIZZI
(Sapienza Università di Roma, Italy)

Prof. Dr. Grazia SEMERARO
(Università del Salento, Italy)

Prof. Dr. Havva İŞKAN İŞİK
(Akdeniz Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Levent ZOROĞLU
(Batman Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Musa KADIOĞLU
(Ankara Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Ramazan ÖZGAN
(Selçuk Üniversitesi (Emekli), Türkiye)

Prof. Dr. R. R. R. SMITH
(University of Oxford, England)

Prof. Dr. Thekla SCHULZ BRIZE
(Technische Universität Berlin, Germany)

LYCUS DERGİSİ YAYIN KURULU
LYCUS JOURNAL PUBLISHING BOARD

Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Bilal SÖĞÜT
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Elif ÖZER
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Fahriye BAYRAM
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Bahadır DUMAN
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Ali OZAN
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Esengül AKINCI ÖZTÜRK
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Ü. Coşkun DAŞBACAK
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Ü. Umay OĞUZHANOĞLU AKAY
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Ü. İnci TÜRKOĞLU
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Ü. Evin CANER ÖZGEL
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Ü. Eylem GÜZEL
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Bilge YILMAZ KOLANCI
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Çağrı Murat TARHAN
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Murat TAŞKIRAN
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Barış YENER
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

LYCUS DERGİSİ ○ LYCUS JOURNAL

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ ENSTİTÜSÜ SÜRELİ YAYINI
JOURNAL OF PAMUKKALE UNIVERSITY INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

• Sayı/Issue 3

• Haziran/June 2021

Yayın Sahibi / Owner

Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü adına Müdür
Director on Behalf of Pamukkale University Institute of Archaeology

Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK

Yazı İŐleri Müdürü / Editor-in-Chief

Prof. Dr. Bilal S Ő T

Editörler / Editors

Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK

Prof. Dr. Fahriye BAYRAM

Prof. Dr. Bahadır DUMAN

Dr.  gr.  . İnci TÜRKOĞLU

Dr. Bilge YILMAZ KOLANCI

Düzelti ve Redaksiyon / Proofreading and Copyediting

Dr.  gr.  . İnci TÜRKOĞLU

Dr. Bilge YILMAZ KOLANCI

Mizanpaj / Layout

Dr. Bilge YILMAZ KOLANCI

YazıŐma Adresi / Contact

Arkeoloji Enstitüsü, Pamukkale Üniversitesi, Kınıklı YerleŐkesi 20070 Denizli/TÜRKİYE

Tel. + 90 (258) 296 38 95 Fax + 90 (258) 296 35 35 E-mail: lycus@pau.edu.tr

• <https://dergipark.org.tr/lycus>

• <https://www.pau.edu.tr/arkeolojienstitusu>

Lycus Dergisi uluslararası hakemli ve bilimsel, açık eriŐimli bir e-dergi olup yılda iki kez (Haziran ve Aralık) yayımlanmaktadır. Dergide yayımlanan çalışmaların tüm sorumluluğu yazarlara aittir. Pamukkale  niversitesi'nin yazılı izni olmadan derginin tamamı veya herhangi bir bölümü kopya edilemez.

Lycus Journal is an international blind peer-reviewed academic open-access e-journal published twice a year, in June and December. All liability of published articles rests on the authors. The journal may not be copied partially or entirely without written consent of Pamukkale University.

• Lycus Dergisi **ASOS İndeks** tarafından taranmaktadır. / Lycus Journal is indexed by **ASOS İndeks**

İÇİNDEKİLER

CONTENTS

•Sayı/Issue 3

•Haziran/June 2021

ARAŞTIRMA MAKALELERİ/RESEARCH ARTICLES

Merve Arinç – Murat Çekilmez

Efes Müzesi'nden Atlı Mezar Stelleri 1
Funerary Steles with Equestrian Figures from Ephesus Museum (Selçuk)

Zeynep Sencan Altınoluk

Ophryinion Sikkelerindeki Hektor Başı 39
The Head of Hector on the Coins of Ophryinion

S. Sezin Sezer

Heracleia Pontica Antik Kenti'nden Heykeltıraşlık Eserleri 53
Sculpture from the Ancient City of Heracleia Pontica

Murat Cura

Farklı Bir Mozaik Kaldırma Tekniği – Zarflama (Controcalco) 77
A Different Mosaic Lifting Technique – Envelopment (Controcalco)

Mesut Yılmaz – Serap Sevgi – Cenk Koparan – Oğuz Çetin

Hasankeyf Orta Kapı'nın Korunması ve Taşınmasına Yönelik Uygulamalar 93
Applications for the Conservation and Relocation of Hasankeyf Middle Gate

KAZI ve ARAŞTIRMALAR/EXCAVATIONS AND SURVEYS

Murat Türkteki – Deniz Sarı – Fatma Şahin – Sinem Türkteki – Yusuf Tuna

Anadolu'da Bir İlk Tunç Çağı Kenti: Küllüoba, Genel Değerlendirme 105
ve 2020 Yılı Çalışmaları
An Early Bronze Age City in Anatolia: Küllüoba, General Evaluation and 2020 Season Work

LYCUS DERGİSİ'NİN AMACI, KAPSAMI VE YAYIN POLİTİKASI

Amaç

Lycus Dergisi, her yıl Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda iki sayı olarak yayımlanan, bilimsel ve hakemli bir e-dergidir. Lycus Dergisi; başta Anadolu Arkeolojisi, Antik Dönem Tarihi Coğrafyası, Prehistorya, Protohistorya, Önasya ve Klasik Arkeoloji, Müzecilik, Eskiçağ Tarihi, Epigrafi, Numismatik, Antropoloji, Arkeometri, Koruma-Onarım, Mimarlık Tarihi gibi alanların konularını kapsayan, disiplinler arası çalışmaları yayımlamayı amaçlamaktadır.

Kapsam

Lycus Dergisi, Anadolu Arkeolojisi, Tarihi Coğrafyası olmak üzere Prehistorik Dönem'den başlayarak, günümüze kadar olan kültür mirası, buluntular, arkeolojik kazı ve yüzey araştırmalarının sonuçları, restorasyon, konservasyon, müzecilik, antropoloji, epigrafi, etno-arkeoloji gibi bilimsel çalışmaları kapsar. Bunların dışında ilk defa yapılan tespitler, uygulamalar ve analiz çalışmalarının yer aldığı yazıları içerir.

Yayın Politikası

- Lycus Dergisi, Haziran ve Aralık ayı olmak üzere yılda iki sayı olarak yayımlanır. Hakem değerlendirme sürecinden olumlu görüş alan makaleler, yıllık yayın için belirlenen hedefi aşması durumunda bir sonraki sayıda yayımlanması amacıyla havuzda bekletilir. Makalelerdeki öncelik, yazar tarafından çalışmanın gönderildiği tarih ve makale niteliği göz önüne alınarak belirlenir.
- Lycus Dergisi'ne gönderilen çalışmaların daha önce herhangi bir yayın organında yayımlanmamış olması ve sisteme eklendiğinde bir başka yayın organının değerlendirme aşamasında bulunmaması gerekir. Yayımlanmak üzere gönderilen çalışma, yazarın tezinden (lisans/yüksek lisans/doktora) üretilmişse veya bilimsel bir kongre/toplantıda sunulmuşsa bunun başlığa konulacak dipnot ile açıklanması gereklidir. Bu çalışma, yayın kurulu tarafından uygun görüldüğü takdirde tarih ve yer bildirmek şartı ile kabul edilebilir.
- Başvurunun yapılmasından, yazının yayımlanma aşamasına kadar geçen süreçteki bütün işlemler elektronik ortamda (<https://dergipark.org.tr/lycus>) gerçekleşir. Herhangi bir yazının elektronik sisteme eklenmesi, çalışmanın yayımlanması için başvuru olarak kabul edilir ve değerlendirme süreci başlar. Yazarlar yayımlanmak üzere gönderdikleri çalışmaların yayın haklarını, Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü bünyesindeki Lycus Dergisi'ne devretmiş olurlar. Lycus Dergisi'nde yayımlanan çalışmaların telif hakkı dergiye ait olup referans gösterilmeden aktarılamaz, çoğaltılamaz ve dergi yönetiminden izin alınmaksızın bir başka yayın organında yayımlanamaz. Yayımlanan çalışmalar için yazarlara telif ücreti ödenmez.
- Lycus Dergisi'nde yayımlanmış yazılardan kaynaklanması muhtemel herhangi bir bilimsel, etik ve hukuki sorumluluk, yazar/yazarlara aittir. Bu hususta Dergi, herhangi bir hükümlülük kabul etmez.
- Dergiye gönderilen yazıların dergi kurallarına göre düzenlenmiş olması gereklidir. Yayın alt komisyonu, yazım kurallarına uymayan yazıları yayımlamama veya düzeltmek üzere yazar/yazarlara iade etme yetkisine sahiptir. Lycus Dergisi'nde yayımlanacak makalelerin yazarlarının TELİF HAKKI DEVRİ FORMU'nu eksiksiz doldurarak, ıslak imza ile adresimize göndermeleri gerekmektedir. Çalışma Dergi'ye gönderildikten sonra, hiçbir aşamada, Telif Hakkı Devri Formu'nda belirtilen yazar adları ve sıralaması dışında yazar adı eklenemez, silinemez ve sıralamada değişiklik yapılamaz.

YAYIN İLKELERİ

1. Makaleler World ortamında, Times New Roman harf karakteri kullanılarak yazılmış olmalıdır. Yunanca alıntılar dışında tüm metin tek yazı karakteri ile oluşturulmalıdır.
2. Metin 11 punto; özet, dipnot, katalog 9 punto; kaynakça 10 punto olmalı, tek satır aralıkla yazılmalıdır.
3. A4 boyutundaki yazılarda, sayfanın solundan ve üstünden 3 cm, sağından ve altından 2 cm boşluk bırakılmalıdır.
4. Ana başlık metnin yazıldığı dilde, 11 punto, düz ve kelimelerin ilk harfi büyük harfler ile ortalanarak, koyu yazılmalıdır. Yabancı dildeki başlık, ana başlığın bir alt satırında, 12 punto, italik ve kelimelerin ilk harfi büyük harfler ile ortalanarak, koyu yazılmalıdır.
5. Başlık altında, ortalanarak yazar/yazarların isimleri, 10 punto ve koyu yazılmalıdır. Yazar isimleri yıldızlı dipnot (*) ile dipnotta gösterilmeli, dipnotta ise yazarın akademik unvanı, çalıştığı kurumun adı, adresi ve e-posta adresi ile ORCID numaraları belirtilmelidir.
6. Yazar isimlerinin altında, 200 kelimeyi aşmayacak şekilde, ancak en az 150 kelimelik özet yazılmalıdır. Özetle çalışmanın amacı, içerik ve sonuçları hakkında kısa ve açıklayıcı bilgiler bulunmalıdır. Özeti altında en az 4, en fazla 6 kelimedenden oluşan anahtar kelimeler verilmelidir. Yabancı dildeki çalışmalarda metnin kaleme alındığı dilde ve Türkçe özet, Türkçe yazılmış çalışmalarda ise metin dilinde ve İngilizce özet yer almalıdır.
7. Dipnotlar sayfanın altında verilmeli ve makalenin başından sonuna kadar sayısal süreklilik izlemelidir.
8. Metin içerisindeki alt başlıklarda kelimelerin ilk harfi büyük, diğer harfleri küçük olmak üzere 11 punto olmalı ve koyu yazılmalıdır.
9. Çalışmanın tamamı, özet, kaynakça ve figürler ile birlikte 20 sayfayı geçmemeli, sağ alt köşeye sayfa numarası eklenmelidir. Bu sınırlamayı aşan çalışmalarda, editörlerin takdir hakkı göz önüne alınacaktır.
10. Makalede kullanılacak fotoğraf, resim, çizim ve harita gibi görsel verilerde "Fig." kısaltması kullanılmalı, numaralandırmada süreklilik gözetilmelidir. Metnin içinde kullanılan "Fig." ibaresi parantez içerisinde yer almalıdır. İki'den fazla figür belirtiliyorsa, iki rakam arasına boşluksuz tire (Fig. 2-4) konulmalıdır. Figür çözünürlükleri 300 dpi'den aşağı olmamalı ve JPEG formatında gönderilmelidir. Figürlerin listesi metnin sonunda, kaynakça bölümünün öncesinde yer almalıdır.
11. Kaynakça, makalenin sonunda bulunmalıdır. Kaynakçanın devamında, varsa figürler yer alır.
12. Makaleler, editörlerin önerileri doğrultusunda seçilen çift taraflı-kör hakemlik (gerektiğinde 3. hakeme gönderilebilir) ilkesine uygun olarak değerlendirilmektedir. Yazarın kimliğinden bağımsız olarak değerlendirilen yazılar için hakemlerin gerekli gördüğü düzeltme ve görüşler yazara iletilir. Yazım kurallarına uygun olmayan makaleler ise işleme konulmadan, yazarına iade edilecektir. Yazar, hakemlerden gelecek değişiklik, düzeltme ve ilaveleri yapmayı taahhüt etmiş sayılır.
13. Yayımlanan yazıların bilimsel sorumluluğu yazar/yazarlara aittir. Bu çalışmalar doğrudan ya da dolaylı olarak Lycus Dergisi'nin görüşü niteliği taşımaz.
14. Dipnot kaynakları aşağıdaki kurallara göre hazırlanmalıdır;
Tek Yazarlı Kaynak Gösterme: İnan 1987, 121.
İki Yazarlı Kaynak Gösterme: Şimşek – Duman 2007, 75.
İki'den fazla yazarı kaynak gösterme: Hobbs v.d. 1998, 358.
Birden fazla kaynaktan yapılan alıntıyı gösterme: Kadioğlu 2006, 152; Ismaelli 2009, 25.
Birden fazla soy ismi taşıyan yazarı kaynak gösterme: Dönmez-Öztürk 2006, 95.
*Dipnotlarda sayfa numaraları verilirken, tam aralık verilmeli (İnan 1987, 121-125), "vd., vdd." gibi kısaltmalar kullanılmamalıdır.

15. Kaynakça aşağıdaki kurallara göre hazırlanmalıdır;

• Kitap kaynak gösterme:

Bailey 1980

D. M. Bailey, *Roman Lamps Made in Italy, A Catalogue of the Lamps in the British Museum II*, London, 1980.

Demirhan-Erdemir 2015

A. Demirhan Erdemir, *Prehistorik ve İlk Çağlarda Tıp*, İstanbul, 2015.

Humann v.d. 1898

C. Humann – C. Cichorius – W. Judeich – F. Winter, *Altertümer von Hierapolis*, Berlin, 1898.

• Çeviri Yapılmış Kitabı Kaynak Gösterme:

Deighton 2005

H. J. Deighton, *Eski Atina Yaşantısında Bir Gün*, Çev. H. Kökten-Ersoy, İstanbul, 2005.

Magie 2001

D. Magie, *Anadolu'da Romalılar I, Attalos'un Vasiyeti*, Çev. N. Başgelen – Ö. Çapar, İstanbul, 2001.

• Editörlü Kitapta Bölümü Kaynak Gösterme:

Atila – Gürler 2010

C. Atila – B. Gürler, “Bergama Müzesi'nde Bulunan Roma Dönemi Cam Eserleri”, *Metropolis İonia II Yolların Kesiştiği Yer Recep Meriç İçin Yazılar/The Land of the Crossroads Essays in Honour of Recep Meriç*, Ed. S. Aybek – A. K. Öz, İstanbul, 2010, 47-53.

• Makale Kaynak Gösterme:

Başaran 1990

S. Başaran, “1988 Yılı Enez Kazısı Çalışmaları”, *11. Kazı Sonuçları Toplantısı 2*, Ankara, 1990, 107-123.

Kaya 2009

M. A. Kaya, “Anadolu'da Roma Egemenliği (İÖ 205-25)”, *Doğu Batı Dergisi* 49, Ankara, 2009, 195-234.

Murat 2003

L. Murat, “Ammihanta Ritüelinde Hastalıklar ve Tedavi Yöntemleri”, *Archivum Anatolicum* 4/2, 2003, 89-109.

Şimşek – Duman 2007

C. Şimşek – B. Duman, “Laodikeia'da Bulunan Ampullalar”, *Olba* XV, İstanbul, 2007, 73-101.

• Yayınlanmamış Tez Çalışmasını Kaynak Gösterme:

Söğüt 1998

B. Söğüt, *Kilikya Bölgesi'ndeki Roma İmparatorluk Çağı Tapınakları*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 1998.

Erön 2007

A. Erön, *Anadolu'da Roma Dönemi Tapınaklarında Görülen Bezemeli Frizler*, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2007.

• Antik Dönem Metinlerini Kaynak Gösterme:

Antik döneme ait edebi bir metinden yapılan alıntılar, dipnot yerine metin içerisinde ve parantez içerisinde “Plinius (*nat.* V.105)”, “Strabon (XII.8.16)” verilmelidir. Metin ya da dipnot içerisinde kullanılan antik dildeki terimler ya da kısa cümleler italik olarak verilmelidir. Antik kaynaklar *Der Neue Pauly*'de verilen standartlara uygun olmalıdır.

16. Dipnot ve kaynakçada bir yazarın aynı yılda yayımlanmış birden fazla eseri kullanılacaksa, yıldan sonra alfabenin başlangıç harfinden başlayarak küçük harf ekleyerek (Şimşek 2002a, 3; Şimşek 2002b, 231) numaralandırılmalıdır.

17. Başvurular <https://dergipark.org.tr/lycus> adresi üzerinden yapılmalıdır; bununla birlikte gerektiğinde lycus@pau.edu.tr e-posta adresinden de yapılabilir.

Heracleia Pontica Antik Kenti'nden Heykeltıraşlık Eserleri

Sculpture from the Ancient City of Heracleia Pontica

S. Sezin SEZER*

Özet

Bu çalışmanın amacı Heracleia Pontica (Karadeniz Ereğlisi) antik kentinin heykeltıraşlık eserlerini bilim dünyasına tanıtmaktır. Heracleia Pontica, Antik Dönem'de Bithynia Bölgesi'nin önemli kentlerinden biri idi. Kentte henüz sistemli ve düzenli bir kazı çalışması yapılmamıştır. Günümüze kadar kentte bulunmuş olan toplam sekiz adet heykeltıraşlık eseri antik kentte yapılan düzenli bir kazı sonucunda değil tamamen tesadüfi biçimlerde bulunmuştur. Bu eserler; özel kişilere ait üç adet portre, Tanrıça başı: Artemis (?), Dionysos Herme'si (?), Kybele heykelciği gövde alt yarısı, plinthe parçası ve heykel desteğinden oluşmaktadır. Eserler, Karadeniz Ereğlisi Müzesi'nde sergilenmektedir. İkonografik ve stilistik analiz sonucunda eserler, Roma Dönemi'ne tarihlendirilmiştir. Kentte bulunmuş olan bu eserlerin nitelikleri ve kaliteli işçilikleri kentin önemli bir heykeltıraşlık aktivitesine sahip olduğuna işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bithynia, Heracleia Pontica, heykel, tanrı, tanrıça, Kybele.

Abstract

The aim of this study is to introduce the sculpture works of the ancient city of Heracleia Pontica (Karadeniz Ereğlisi) to the academia. Heracleia Pontica was a prominent city in Bithynia during Antiquity. No systematic and regular excavation has yet been conducted in the city. A total of eight pieces of sculpture found in the city up to this date were discovered entirely randomly and not through regular excavation in the ancient city, which are three portraits belonging to private persons, a head of the goddess Artemis (?), a herm of Dionysos (?), the lower half of a statuette of Cybele, a piece from a plinth and the support of a statue. These works are currently exhibited in the Karadeniz Ereğli Museum. The iconographic and stylistic analysis of these sculptures have dated them to the Roman Period. The quality and fine workmanship of these works denote a significant sculpturing activity in the ancient city.

Keywords: Bithynia, Heracleia Pontica, Sculpture, God, Goddess, Cybele.

* Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Kars.
☎ 0000-0002-2844-0513 | sezinsezer1@hotmail.com

Giriş

Türkiye'deki antik kentlerin çok azının heykeltıraşlık eserleri bilim dünyasına tanıtılmış iken çoğunun heykeltıraşlık eserleri hakkında herhangi bir fikir yoktur. Bu durum Heracleia Pontica kenti için de geçerlidir. Kentteki arkeolojik araştırmalar oldukça yetersizdir. Dolayısıyla kentin heykeltıraşlık sanatı toplu olarak araştırılmamıştır. Günümüze kadar kentte bulunmuş olan toplam sekiz adet heykeltıraşlık eseri antik kentte yapılan düzenli bir kazı sonucunda değil tamamen tesadüfi biçimlerde bulunmuştur. Bu eserler; özel kişilere ait üç adet portre (Fig. 1-3), Tanrıça başı: Artemis (?) (Fig. 4), Dionysos Herme'si (?) (Fig. 5), Kybele heykelciği gövde alt yarısı (Fig. 6), plinthe parçası (Fig. 7) ve bir heykel desteğinden (Fig. 8) oluşmaktadır.

Heracleialı bir vatansever olan tarihçi Memnon "Heracleia Pontica Tarihi" isimli kitabında kent ile ilgili oldukça önemli bilgiler vermesinin yanı sıra kentin Hellenistik Dönem Anadolu tarihindeki yerini ve önemini de gözler önüne sermiştir (Memnon IV (2-5)). Memnon'un kitabının tamamı değil yalnızca dokuzuncu ve on altıncı kitabının özeti günümüze ulaşmıştır. Bu özetler, MÖ 364 yılında Klearkhos'un Heracleia Pontica'nın başına Tiran olarak geçişi ile MÖ 47 yılında Caesar ile Heracleia Ponticalılar arasındaki dostluk dönemini kapsamaktadır. Memnon'un bu eserini MS 1. ya da 2. yüzyılda yazmış olduğu düşünülmektedir.

Heracleia Pontica kentini gezen seyyahlar ve araştırmacılar arasında Rottiers¹, Boré² ve Ainsworth³ yer almaktadır. Kentin heykeltıraşlık eserleri günümüze dek toplu bir biçimde ele alınmamış yalnızca çeşitli yayınlarda bazıları tanıtılmıştır. Hoepfner⁴ figürlü sütun başlıklarını, Erichsen⁵ üçlü Hekate kabartmasını yayımlamıştır. Pfuhl – Möbius⁶, Cremer⁷ ve Öztürk – Sönmez⁸ kentin bazı mezar stellerini tanıtmışlardır. Akkaya⁹ kent üzerine yazdığı kitabında kente ait bazı heykeltıraşlık eserlerine yer vermiştir. Özgan¹⁰ kentte bulunmuş olan bir portreyi, Şahin¹¹ ise bir mezar anıtını tanıtmıştır.

Kentte günümüze kadar sistemli ve düzenli bir kazı çalışması yapılmamış olması sebebiyle kentin yapıları hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Yalnızca Memnon'un kitabından kentte; bir Agora¹², Zeus Tapınağı¹³ ve Herakles Tapınağı¹⁴ olduğu bilinmektedir. Bunun yanı sıra antik kentten günümüze gelen mağaralar, surlar ve su tesisleri bulunmaktadır¹⁵.

¹ Rottiers 1829, 297-298.

² Boré 1840, 208-217.

³ Ainsworth 1842, 38-41.

⁴ Hoepfner 1966, 58-91, Taf. 12-19.

⁵ Erichsen 1972, 47-49, Taf. 4-5.

⁶ Pfuhl – Möbius 1977, no. 188, 315-316, 541, 627, 773, 888, 1319, 1744-1746, 2019, 2024.

⁷ Cremer 1992, no. H 3, H 4, H 8, H 10, lev. 28-29.

⁸ Öztürk – Sönmez 2011, 158-159, no. 3, fig. 3; 160, no. 4, fig. 4; 163, no. 8, fig. 8.

⁹ Akkaya 1994, 111-126.

¹⁰ Özgan 2008, 505-506, no. 2, lev. 60, 1-4.

¹¹ Şahin 1975, 293-297.

¹² bkz. Memnon LII (2).

¹³ Romalılar ile Heracleialılar arasında birbirleriyle sadece dost ve müttefik olmayı değil aynı zamanda başkalarına karşı savaşırken ve başkaları karşısında savunma yaparken birbirlerine yardım etmeyi kabul ettikleri bir anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşmanın koşulları da bir bronz levha üzerine kazınarak Heracleia'da bulunan Zeus Tapınağı'nın içine dikilmiştir. Bkz. Memnon XXVI (4).

¹⁴ Mısır kralı Ptolemaios, Heracleialılar için kentin Akropolisinde Prokonnesos mermerinden bir Herakles Tapınağı inşa ettirmiştir. Bkz. Memnon XXV (2).

¹⁵ Akkaya 1994, 35-47, 51-53.

Heracleia Pontica'nın Tarihçesi

Bithynia Bölgesi'nin kuzeydoğu ucunda ve deniz kıyısında yer alan Heracleia'ya¹⁶ (Karadeniz Ereğlisi) gerek aynı isimli diğer kentlerden ayrılması gerekse Pontos Eukseinos'un (Karadeniz) kıyısında kurulmuş olması sebebiyle Heracleia Pontica yani Pontos Herakleiası adı verilmiştir. Kent, MÖ 7. yüzyılın sonlarında ya da 6. yüzyılın başlarında Megaralı ve bunlara katılan Boiotialıların tarımsal amaçlı bir kolonisi olarak kurulmuştur. Yöredeki Thrak kökenli Mariandyn halkını da kendisine bağımlı bir duruma sokarak çok geçmeden büyük bir refaha kavuşmuştur. Bir süre Kytoros'a değin kıyı şeridinin çoğunu denetimi altına almış; Kallatis (Köstence'nin güneyinde, Mangalia yakınında) ve Khersonesos'ta (Sivastopol yakınında Kerç) koloniler kuracak güce erişerek Karadeniz ticaretinde etkin bir kent durumuna ulaşmıştır. En parlak dönemini MÖ 4. ve 3. yüzyıllarda yaşayan kent, bu çağda güçlü bir sur sistemiyle çevrilidir ve iyi bir donanmaya sahiptir. Bu sırada yönetimi ellerinde bulunduran yetenekli Tiranlar'ın etkisi ve sağlam ekonomik yapısı sayesinde İranlılar'a ve daha sonra ortaya çıkacak Bithynia ve Pontos gibi krallıklara karşı bağımsızlığını koruyabilmiştir. Bithynia ve Pontos Krallıkları'nın yükselişi Heracleia Pontica'nın zayıflayarak giderek toprak kaybetmesine sebep olmuştur. Pontos kralı VI. Mithridates (MÖ 120-63) ile Romalılar arasındaki çekişmeler sırasında iki yıl (MÖ 72-70) süreyle kuşatılmış ve MÖ 70 yılında ele geçirilerek tümüyle yakılıp yıkılmıştır. Bu felakete karşın sonradan Julius Caesar tarafından bir koloni kenti haline getirilmiştir. Roma İmparatorluğu döneminde (2. yüzyılda) yeniden kalkınarak Pontos Krallığı'nın metropolisi ve daha sonraları da Honorias yöresine bağlı bir piskoposluk merkezi olarak yerini MS 6. yüzyıla dek korumuştur. Bosporos'tan Sinope'ye (Sinop) yapılan 300 millik deniz yolculuğu sırasında sığınabilececek en korunaklı liman olan Heracleia Pontica şarap ve bademleriyle ünlüydü¹⁷.

A. Portreler

1- Erkek portresi (Fig. 1)

Başın yüksekliği 22 cm, genişliği 18 cm ve derinliği 22 cm'dir. Eser, iri kristalli beyaz mermerden yapılmıştır. Günümüzde A.00.10.6 envanter numarası ile Ereğli Müzesi'nde sergilenmektedir. Eser oldukça iyi korunmuştur. Burun kırıktır. Boyun altındaki küresel çıkıntı, başın gövdedeki yuvaya yerleştirilmek amacıyla ayrı olarak çalışıldığına işaret etmektedir. Bu çıkıntının yüzeyi kalın murç darbeleriyle işlenmiştir. Başın tepesindeki alanda bir düzenleme yapılarak bu kısım düz bir yüzey haline getirilmiş ve ayrı işlenmiş olan başın parçası bir kenet deliği ile buraya eklenmiştir.

Fig 1a. Erkek portresi

¹⁶ Kent hakkında genel kaynakça için bkz. Strabon XII.3.1-7; Magie 1950, 116, 189, 224, 307-310, 311-312, 314, 325, 331, 340, 415, 436, 444, 590, 636, 707, 709, 949-950, 967, 969, 1080, 1089, 1099, 1124, 1190-1192, 1194, 1198, 1233; Vermeule 1968, 452; Burstein 1976; Akkaya 1994; Jones 1998, 149-154, 160, 163; Schorndorfer 1997, 6, 57, 65; Boatwright 2000, 99, 101.

¹⁷ Sevin 2013, 40.

Portre, olgun yaşlarda bir kişiyi betimlemiştir. Başı hafifçe kendi soluna doğru çevrilmiştir. Başın bu dönüşü ile boynun sağ tarafındaki adaleler dışbükey olarak gerdirilmiştir. Ovale yakın yüz, çeneye doğru daralmıştır. Alın yüksek ve geniştir. Alında iki sıra yatay kırışıklık çizgisi bulunmaktadır. Kaşlarını hafif bir şekilde çatmıştır. Kaşlarını çattığı için iki kaş arasında dikey iki çizgi oluşmuştur. Burun kanatlarından ağız kenarlarına inen naso-labial hattı işlenmiştir. Dudakları ince ve kapalıdır. Ağızın her iki kenarındaki çukurluklar işlenmiştir. Alt dudak ile çene arasındaki boşluk belirgindir. Yüzünde ciddi bir ifade bulunmaktadır. Badem biçimli gözleri iridir ve gözpınarları işlenmiştir. Dar olan kaşları ve üst gözkapakları keskin kenarlıdır. Boynunda iki sıra deri halkası ve “âdemelması” bulunmaktadır. Saçlar; başın tepesinde, her iki yanında ve arkasında birbiri içine girerek değişik yönlere taranmış bukle sıralarından oluşmuştur. Yarım ay biçimindeki saç bukleleri alın üzerine doğru taranmıştır. Saç bukleleri sol göz üzerinde bir çatal, sağ göz üzerinde burun ortasına doğru ise bir kısaç motifi oluşturmuştur. Ayrıca yine sağ şakakta ikinci bir çatal motifi bulunmaktadır. Saç buklelerinin oluşturulmasında sivri uçlu demir keski kullanılmıştır. Ensedeki saçlar, kulak arkasına doğru düzenli bukleler halinde taranmıştır. Kulak önlerinde favorilere yer verilmiştir ve favorilerin uçları yanaklara doğru yönlendirilmiştir. Portrenin alnı üzerindeki bukle düzenlemesi Julius-Claudiuslar Dönemi saç modasına işaret etmektedir¹⁸.

Fig. 1b-c. Erkek portresi

Tralleis'den, günümüzde Williamtown'da (ABD) bir Enstitü'de sergilenen Claudius portresi¹⁹ ve Aphrodisias'dan, Aphrodisias Müzesi'nde (env. nr. 71-67,72-75) yer alan Claudius portresi²⁰ tam ovale yakın yüz biçimi, badem biçiminde iri gözleri, keskin ve kalın gözkapakları, geniş alın yapısı, olgun ve ciddi yüz ifadesiyle Heracleia Pontica portresi ile ortak özelliklere sahiptir. Stratonikeia'dan, Bodrum Müzesi'nde (env. nr. 4.19.83) yer alan erkek portresi parçası²¹ (Claudius Dönemi); saç buklelerinin sol göz üzerinde bir çatal, sağ alın kısmında bir kısaç motifi

¹⁸ Özellikle alın üzerinde yer alan çatal ve kısaç motiflerinin biçimi ve yerleştirme düzeni Gaius Caesar'ın portresine benzerlik göstermektedir. Bkz. Rose 1997, 97-98, no. 25, lev. 90; 104-106, no. 33, lev. 113; 138-139, no. 69, lev. 187; 152-153, no. 85, lev. 197.

¹⁹ İnan – Alföldi-Rosenbaum 1979, 81, no. 27, lev. 23; Özgan 1995, 76-80, no. TR 34, lev. 19,1-3.

²⁰ Smith 2006, 257-258, no. 159, lev. 111.

²¹ İnan – Alföldi-Rosenbaum 1979, 239, no. 210, lev. 149; Özgan 1999, 100-101, no. K 7, lev. 30 a-b.

oluşturması, yanlarda ve arkada farklı yönlerde taranmış olan saç bukle dizileri, geniş, dikdörtgenimsi yüksek alın yapısı, keskin kenarlı üst gözkapakları, keskin kenarlı dar kaşları ve vurgulanmış gözpınarlarıyla Heracleia Pontica portresi ile ortak özellikler taşımaktadır. Dolayısıyla Heracleia Pontica portresi, İmparator Claudius Dönemi'nde yapılmış olmalıdır.

2- Genç Erkek portresi (Fig. 2)

Başın yüksekliği 29 cm, genişliği 18 cm ve derinliği 21 cm'dir. İnce kristalli beyaz mermerden yapılmıştır. Envanter numarası olmayan eser günümüzde Ereğli Müzesi'nde sergilenmektedir. Baş, boyundan kopmuştur. Büyük ölçüde zarar görmüş olan yüzün yalnızca sağ tarafına ait çok az bir kısım ile sağ göz kenarı ve alt dudak korunmuştur. Alın, gözler, kaşlar, burun ve sol yanak eksiktir. Başın arkasından büyük bir parça kopmuştur.

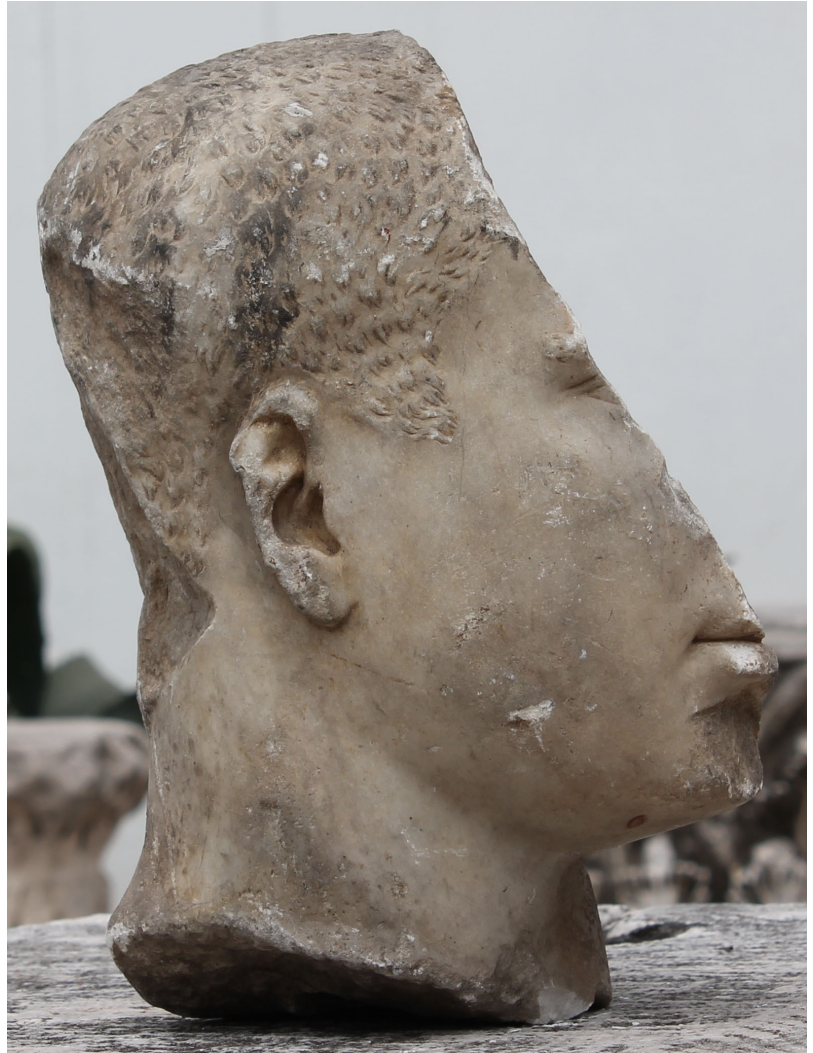

Fig. 2a-c. Genç erkek portresi

Portre, genç bir erkeği betimlemiştir. Hafif soluna dönen baş, aynı yöne doğru eğilmiştir. Bu hareketin sonucunda boynun sağ adalesi şişkin, gergin ve geniş bir biçim almıştır. Kalın boyun üzerindeki baş, yuvarlağımsı oval biçimdedir. Yüz dolgun ve yanaklar yumuşaktır. Öne taşırılmış olan ağızda dudaklar etli ve hafif aralıktır. Ağız açıklığı matkap ile oluşturulmuştur. Sağ üst gözkapağı, gözün dış köşesinin üzerine indirilmiştir. Kısa saçlar kafatasının şeklini belirterek başı kaplamıştır. Çok kısa kesilmiş olan saç, keskin uçlu çekiç darbeleriyle *a penna*

teknikleriyle oluşturulmuştur. Saç, alın ve şakaklara doğru taranmıştır. Kulak önlerinde favorilere yer verilmiş ve favorilerin uçları yanaklara doğru yönlendirilmiştir. Portre, saçlarının işlenişi ve üslubu bakımından III. Gordianus'un portreleri²² ile benzerlik göstermektedir.

Güzelsu'dan, Antalya Müzesi'nde (env. nr. 736) yer alan genç erkek portresi²³ (MS 235-245) ve Ancyra'dan, Ankara Müzesi'nde (env. nr. 19015) yer alan genç erkek portresi²⁴ (III. Gordianus Dönemi) *a penna* tekniği ile oluşturulmuş kısa saçları, dolgun yüzü, yumuşak yanakları, öne taşırılmış ağzı, etli ve hafif aralıklı dudakları matkap ile oluşturulmuş ağız açıklığıyla bunun yanı sıra Nicaea'dan, İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde (env. nr. 5127) yer alan erkek portresi²⁵ (MS 230-240) saç biçimi ve stili itibarıyla Heracleia Pontica portresi ile ortak özelliklere sahiptirler. Heracleia Pontica portresi, sahip olduğu stil ve işçilik özelliği itibarıyla İmparator III. Gordianus Dönemi'ne (MS 238-244) tarihlendirebilir.

3- Erkek Portresi (Fig. 3)

Tamamı 41 cm olan eserin başının yüksekliği 21 cm, genişliği 20 cm ve derinliği 24 cm'dir. Eser, iri kristalli beyaz mermerden yapılmıştır. Günümüzde A.99.7.4 envanter numarası ile Ereğli Müzesi'nde sergilenmektedir. Başın sol tarafı, üst bölümü ve alın eksiktir. Burun kırıktır. Dudaklarda, sakalda, kaşlarda, yanaklarda ve sağ kulakta zedelenmeler vardır. Boyun altındaki küresel çıkıntı, başın gövdedeki yuvaya yerleştirilmek amacıyla ayrı olarak çalışıldığına işaret etmektedir. Bu çıkıntının yüzeyi kalın murç darbeleriyle işlenmiştir.

Fig. 3a-c. Erkek portresi

Portre, orta yaşını geçmiş bir erkeği betimlemiştir. Başı hafifçe sağına doğru döndürülmüştür. Bu nedenle boynun sol adalesi şişkin, gergin ve geniştir. Kalın bir boyuna sahiptir. Dolgun ve etli yüzü yumuşak bir şekilde işlenmiştir. Yüzde

²² Bkz. Kleiner 1992, 367-368, figs. 328-330; Fittschen – Zanker 1994, 127-130, no. 107-109, lev. 131-135.

²³ İnan – Rosenbaum 1966, 210, no. 290, lev. CLXV, 1-2.

²⁴ İnan – Rosenbaum 1966, 210, no. 291, lev. CLXV, 3-4.

²⁵ İnan – Rosenbaum 1966, 97, no. 85, lev. LII, 1-2.

asimetri görülmektedir. Yüzün sağ tarafı soluna göre daha geniş ve yüksektir. Sağ kaş ve göz de soluna göre daha yukarıdadır. Dudaklar arasındaki ağız açıklığı matkap ile oluşturulmuştur. Baş ile aynı yöne çevrilmiş olan gözbebekleri sağa doğru yönlendirilmiştir. Gözleri iri, açık ve canlıdır. Kazıma ile dairevi verilen irisin üzerindeki gözbebekleri yan yana vurulmuş iki matkap darbe oyuğu ile fasulye biçimini almıştır. Kaşların altında ince bir matkap kanalı ile keskin bir şekilde kalın üst gözkapağı oluşturulmuştur. Üst gözkapakları, gözlerin dış köşelerinin üzerine indirilmiştir. Göz pınarları matkap delikleri ile belirtilmiştir. Kaşları kabarıktır. Ucu kırık olmasına rağmen burnun kısa ve geniş kanatlı olduğu anlaşılmaktadır. Portre, bıyıklı ve sakallıdır. Bıyıklar iki yanda sakal ile birleşmiştir. Ufak, kısa bukleler halinde olan sakal boyun üzerine taşırılmıştır. Saç konturu geniş favorilerle sakala geçişi sağlamıştır. Sakal bukleleri matkap ile oluşturulan derin kanallarla birbirinden ayrılmış içe doğru döndürülerek kabarık, kalın ve canlı bir görünüme sahip olmuştur. Kafatasının şeklini belirterek başı kaplayan kısa saçlar, keski ile oluşturulmuştur.

Heracleia Pontica portresi, saç ve sakal üslubu ile Roma'da, Palazzo dei Conservatori'de bulunan ve genel olarak Carinus (MS 282-285) olarak kabul edilen portre²⁶ ile büyük bir benzerlik gösterdiğinden onunla aynı döneme ait olmalıdır. Side'den, Side Müzesi'nde (env. nr. 75) yer alan erkek portresi²⁷ (MS 3.yüzyılın son çeyreği) kısa ve zayıf olan saçların kafatasının şeklini belirterek başı kaplaması, ufak ve kısa bukleler halindeki sakalın boynun üzerine taşması, dolgun ve etli yüz yapısının yanı sıra iri, canlı ve açık gözleriyle Heracleia Pontica portresi ile ortak özellikler taşımaktadır. Bu karşılaştırma ile Carinus'un Geç dönem Roma şehir portresinin, sert ve kuru üslubunun yanında Side ve Heracleia Pontica portrelerinin yumuşak üslupları ile Hellenistik geleneği devam ettirdikleri anlaşılmaktadır. Heracleia Pontica portresi, MS 3. yüzyılın son çeyreğine tarihlendirilebilir.

B. Mitolojik Figürler

4- Tanrıça Başı: Artemis (?) (Fig. 4)

Tamamı 72 cm olan eserin başının yüksekliği 33 cm, genişliği 28 cm ve derinliği 31 cm'dir. Eser, ince kristalli beyaz mermerden yapılmıştır. Günümüzde A.99.1.55 envanter numarası ile Ereğli Müzesi'nde sergilenmektedir. Baş, 33 cm yüksekliğiyle doğal boyutların üzerindedir ve oldukça iyi korunmuştur. Burun kırılmıştır. Alın en üstündeki saçın orta kısmı ve sağ kulak memesi eksiktir. Boynun ön kısmında, sol tarafında, iki kaşın arasında ve alın ortasında ufak zedelenmeler vardır. Başın büyük bölümü sarımsı kahverengi kireçli bir tabaka ile kaplanmıştır. Boyun altındaki küresel çıkıntı, başın gövdedeki yuvaya yerleştirilmek amacıyla ayrı olarak çalışıldığına işaret etmektedir. Bu çıkıntının yüzeyi kalın murç darbeleriyle işlenmiştir. Başın tepesindeki ve arkasındaki saç bukleleri detaylı çalışılmamış yalnızca genel hatları belirtilerek bırakılmıştır. Bu durum, eserin bir niş içerisinde sergilenmiş olduğuna işaret etmektedir.

Eserde genç ve ideal güzellikte bir kadın tasvir edilmiştir. Kadının başı hafifçe sağına döndürülmüş ve aynı yöne eğilmiştir. Başın bu dönüşü ile boynun sol tarafındaki adaleler dışbükey olarak gerdirilmiş ve yüz simetrisi bozulmuştur. Yüzün sol kısmı sağına göre daha geniş ve dışa taşkın verilmiş buna uygun olarak sağ göz, sola oranla biraz daha dar ve kısık işlenmiştir. Alın ortasında ikiye ayrılmış olan saçlar, dalgalı bir biçimde yanlardan arkaya doğru taranmış ve ensede

²⁶ Vermeule 1961, 13, fig. 30; Kleiner 1992, 378, fig. 344; Fittschen – Zanker 1994, 141-142, no. 117, lev. 145-146; Varner 2004, 212, fig. 207.

²⁷ İnan – Rosenbaum 1966, 196, no. 269, lev. CXLVI, 3-4.

toplanmıştır. Saçlar, kulakların yalnızca üst bölümünü örtmüştür. Başın her iki yanındaki, şakaklardaki ve alın üzerindeki saç buklelerinin birbirlerinden ayrılmasında matkap kullanılmış bundan dolayı saç bukleleri dalgalı, kabarık ve hareketli bir görünüm kazanmıştır. Saçlarını iki saç bandı çevirmiştir²⁸.

Fig. 4a-c. Tanrıça başı: Artemis (?)

Birinci saç bandı hemen alın üzerinden başlayarak kulakların üst kısmından geçerek arkadaki topuz başlangıcından tekrar dönerek başın etrafını kuşatmıştır. İkinci saç bandı ise hemen birinci bandın arkasından ona paralel biçimde başı çevirmiştir. İki saç bandı arasında kalarak sıkışan saç bukleleri kabararak yukarı doğru bir taç gibi yükselmiştir. Oval biçimli yüzü dolgunudur. İri gözleri, hedefsiz olarak boşluğa ve uzaklara yönlendirilmiştir. Gözkapakları keskin biçimde göz yuvarlağından kesilmiş, kalın, etli ve keskin kenarlı bir görünüm kazanmıştır. Üst gözkapığı aynı biçimde yumuşak verilmiş olan kaş etinden de kalın bir sicim gibi açıkça ayırt edilmiştir. Keskin kaşlar, burun kökü kenarlarının belirgin ve kavisli birer devamı gibi işlenmiştir. Burun, alın çizgisini devam ettiren ideal Yunan tarzındadır. Etili ve dolgun dudaklar hafif aralıklıdır. Dudaklar arasındaki açıklığın ve burun deliklerinin işlenmesinde matkap kullanılmıştır. Çene küçük ve yuvarlaktır. Alt dudak ile çeneyi ayıran çukurluk belirgindir.

Dalgalı saç bukleleri, üçgen biçimli alın yapısı, uzaklara hedefsiz olarak bir boşluğa yönlendirilmiş iri gözler, kırışksız bir yüz, hafif açık, dolgun ve hareketli dudaklarıyla eser, şüphesiz bir tanrıçayı tasvir etmiştir. Eserin doğal boyutların üzerinde olması da bu görüşü desteklemektedir.

Eserin saç biçimi, iri gözleri, aralıklı dudakları ve yüzündeki pathetik anlam onun Pergamon sanatı ile yakın ilişkilerini açığa vurmaktadır. Pergamon Zeus Sunağı'nın frizlerinde yer alan Artemis'in başı²⁹, Nyx'in başı³⁰, aslanlı tanrıça başı³¹ ve yine

²⁸ Çift saç bandı düzenlemesinin benzer bir örneği için bkz. Koester 1908, 357-358, fig. 10.

²⁹ Schober 1951, 92, fig. 43; Bieber 1981, 116, fig. 463; Kahil 1984, 726, no. 1338, lev. 556; Welch 1996, 468, Pl. 91,b.

Pergamon'dan "Güzel Baş" olarak isimlendirilen tanrıça başı³²; alın ortasında ikiye ayrılan kalın dalgalı hareketli bukleler halinde geriye doğru taranan ve arkada toplanan saçlar, üçgen alın yapısı, oval yüz, dolgun ve yumuşak yanaklar, gözlerdeki derin dalgalılık ve özlem ifadesi, aralıklı hareketli ve canlı dudaklarıyla stil olarak Heracleia Pontica eseri ile ortak özelliklere sahiptirler. Dolayısıyla Pergamon Sunağı ile üslup yakınlığı Heracleia Pontica eserinin orijinalinin MÖ 2. yüzyılın ortalarında yapılmış olduğuna işaret etmektedir. Heracleia Pontica eseri, gerek yüz ifadesi gerekse saç biçimi itibariyle büyük olasılıkla tanrıça Artemis'i betimlemiş olmalıdır³³.

Nikomedia'dan, İzmit Müzesi'nde (env. nr. 881) yer alan Sabina (?) portresi³⁴ ve Ephesos'dan, Selçuk Müzesi'nde (env. nr. 963) yer alan Sabina (?) portresi³⁵; gözbebeklerinin işlenmemiş oluşu, saç buklelerinin birbirlerinden ayrılmasında, burun deliklerinin ve dudaklar arasındaki açıklığın işlenmesinde matkabın kullanılmış olması itibariyle Heracleia Pontica eseri ile ortak özellikler taşımaktadırlar. Dolayısıyla eser, sahip olduğu stil ve işçilik özellikleri itibariyle İmparator Hadrianus'un erken dönemine yani MS 125-130 yıllarına tarihlendirilebilir.

5- Dionysos Herme'si (?) (Fig. 5)

Tamamı 47 cm olan eserin başının yüksekliği 40 cm, genişliği 25 cm ve derinliği 23 cm'dir. Eser, ince kristalli beyaz mermerden yapılmıştır. Günümüzde A.00.10.5 envanter numarası ile Ereğli Müzesi'nde sergilenmektedir. Baş oldukça iyi korunmuştur. Burnu kırıktır. Sakal uçlarında, bıyıkta, kaşlarda ve alında zedelenmeler vardır. Farklı materyalden yapıp göz yuvalarına yerleştirildiği düşünülen gözbebekleri eksiktir. Eserin kırık yüzeyinin doğal bir boyundan çok aşağıda olması herme olabileceğine işaret etmektedir³⁶. Boyun altındaki ince ve uzun çıkıntı, başın gövdedeki yuvaya yerleştirilmek amacıyla ayrı olarak çalışıldığını göstermektedir. Bu çıkıntının yüzeyi kalın murç darbeleriyle işlenmiştir. Başın arka tarafı düz bir şekilde kesilmiştir ve ortasında yer alan dikdörtgen biçimindeki dübel deliği onu bir yüzeye tutturmak amacıyla yapılmış olmalıdır³⁷.

Uzun saçlı, sakallı ve bıyıklı yaşlı bir erkek tasvir edilmiştir. Baş, ciddi bir ifade ile ileriye doğru bakmaktadır. Alnın ortasında ikiye ayrılmış olan saçlar, dalgalı bir biçimde yanlardan arkaya doğru taranmıştır. Uzun olan saçlar, arkada bağlanmış olmalıdır. Saçlar yalnızca kulakların üst bölümünü örtmüştür. Saç bukleleri alın üzerinde dalgalı, hareketli ve uzundur. Alın üzerindeki ve şakaklardaki saç buklelerinin birbirlerinden ayrılmasında matkap kullanılmıştır. Bu nedenle saçlar; dalgalı, kabarık ve hacimli bir görünüm kazanmıştır. Başın hemen üzerinde saçların arasında yer alan çukurluk alanda belli aralıklarla açılmış delikler bulunmaktadır. Bu delikler, eserin başında büyük olasılıkla metalden ayrı olarak işlenmiş bir çelenk taşıdığına işaret etmektedir. Uzun ve dalgalı olan sakal bukleleri canlı, belirgin ve hareketlidir. Sakal buklelerinin birbirlerinden ayrılmasında da

³⁰ Schober 1951, 96, fig. 50; Bieber 1981, 117, fig. 466; Houghton 1983, 106, fig. 11; Pollitt 1986, 104, fig. 108.

³¹ Schober 1951, 92, fig. 43; Houghton 1983, 106, fig. 12; Pollitt 1986, 103, fig. 106.

³² Schober 1951, 106-107, fig. 67; Bieber 1981, 119, fig. 475.

³³ Schober 1951, 92, fig. 43; Bieber 1981, 116, fig. 463; Pollitt 1986, 100, fig. 103.

³⁴ İnan – Alföldi-Rosenbaum 1979, 102, no. 50, lev. 44, 1-4.

³⁵ İnan – Alföldi-Rosenbaum 1979, 174-175, no. 132, lev. 108, 1-2.

³⁶ Dionysos'un Herme biçimindeki tasvirlerinin örnekleri için bkz. Richter 1954, 36-37, no. 51, lev. XLIV,d; İnan 1975, 103-105, no. 48, lev. LIII, 1-4.

³⁷ Benzer uygulamalar için bkz. Budde – Nicholls 1964, 59-60, no. 93, lev. 32; Karageorghis – Vermeule 1966, 14, no. 71, lev. IV, 3-4.

matkap kullanılmıştır. Oyulmuş olan göz yuvalarındaki boşluklar, gözbebeklerinin işlenişinde kakma tekniğinin uygulanmış olduğuna işaret etmektedir³⁸. Bu göz yuvalarının içerisine renkli camlardan ya da değerli taşlardan yapılarak ayrı olarak işlenmiş olan gözbebekleri yerleştirilmiş olmalıdır. Üst gözkapakları keskin biçimde göz yuvarlağından kesilmiş, kalın, etli ve keskin kenarlı bir görünüm kazanmıştır. Kaşlar, burun kökü kenarlarının belirgin birer devamı gibi ele alınmıştır. Ağzı hafif aralıktır ve alt dudak kalındır.

Fig. 5. Dionysos Herme'si (?)

Eser; uzun saç, sakal ve bıyığa sahip olması, başında ayrı işlenmiş olan metalden bir çelenk taşıması ve genel yüz özellikleri itibariyle büyük olasılıkla tanrı Dionysos'u betimlemiş olmalıdır.

Saç ve sakal buklelerinin düzeni ve üslubu, yüz hatları ve ifadesi Heracleia Pontica eserini, Praksiteles'e atfedilen "Dionysos Sardanapalus"³⁹ adı ile tanınan tipe sokmaktadır. Günümüze dek gelmiş olan Vatikan⁴⁰, Palermo⁴¹, Napoli⁴², Berlin⁴³, Castel Gandolfo⁴⁴, Atina⁴⁵, British Museum⁴⁶, Knossos⁴⁷ ve Korinth⁴⁸ replikleri ile

³⁸ Bir Dionysos Herme'sinin gözbebeklerindeki benzer bir uygulama için bkz. Angelicoussis 1992, 73, no. 59, fig. 264.

³⁹ Sardanapalus, efemine ve dejenere hareketleriyle ün salmış Yunan icadı bir Asur Kralı'dır. Vatikan repliğinin himationunun kenar kıvrımı boyunca Yunan harfleriyle Sardanapalus'un adının yazılmış olduğu yazıt sebebiyle tip, bu isim ile anılmıştır. Bkz. Rizzo 1932, 94-96, lev. CXLIV; Gasparri 1984a, no. 37; Kaltsas 2002, 245, no. 512; Ridgway 1984, 73; Ridgway 1990b, 91; Hoff 2007, 25, fig. 29 a-b; Boardman 2014, 74-75, fig. 69. Erken dönem Yunan kaynaklarında Dionysos Sardanapalus ile Phrygia kökenli Anadolu bir tanrı olan Sabazios arasında bağlantı kurulmuş ve doğulu kökenleri sebebiyle birbirleriyle özdeşleştirilmişlerdir. Bkz. Lane 1980, 20-24; Gicheva 1997, 1069.

⁴⁰ Rizzo 1932, 94-95, lev. CXLIV; Gasparri 1984b, 545, no.37, lev. 430; Hoff 2007, 25, figs. 29a-b.

⁴¹ Rizzo 1932, 95-96, lev. CXLV.

⁴² Rizzo 1932, 95, lev. CXLVI.

⁴³ Boardman 2014, 74-75, fig. 69.

⁴⁴ Ashmole 1930, 142.

⁴⁵ Ashmole 1919-1921, 78, lev. III, 1-3; Kaltsas 2002, 245, no. 512.

⁴⁶ McDowall 1904, 255-257, fig. 1, lev. X.

⁴⁷ Ashmole 1919-1921, 83, fig. 4.

⁴⁸ Johnson 1931, 33-34, no. 27; Spaeth 2017, 414, fig.16.

Heracleia Pontica eserini karşılaştıracak olursak yüz hatları, saç, sakal biçimi, buklelerin düzenlemesi ve üslubu o kadar büyük benzerlik gösterir ki bu örnekler ile aynı orijinale dayandığında kuşku yoktur.

Dionysos Sardanapalus tipinde, tanrı ayakta durmaktadır. Yaşlı ve giyimli olarak tasvir edilmiştir. İnce bir khiton üzerine dolgun vücudunu sıkıca saran kalın bir himation giymiştir. Himation tarafından tamamen örtülmüş olan sol kol, sol kalça üzerine yerleştirilmiştir. Sağ kol ileri uzatılmış iken elinde büyük olasılıkla bir kantharos ya da thyrsus tutuyor olmalıdır. Vücut ağırlığını sol bacağı taşımakta iken sağ bacağı dizden bükülerek geriye çekilmiş ve ayak yana yerleştirilmiştir. Uzun saçlı, uzun sakallı ve bıyıklıdır. Saçları, alnın ortasında ikiye ayrılmış ve dalgalı bir şekilde yanlardan arkaya doğru taranmıştır. Alnın hemen yukarısında saçları saran saç bandı ile arkadaki saçların bir kısmı toplanmıştır. Kalan saçlar ise her iki tarafta kulakların arkasından öne alınarak boynun iki yanından omuzların üzerine üçer uzun ve dalgalı saç buklesi olarak sarkıtılmıştır. Uzun sakal, göğüslerin ortasına kadar indirilmiştir⁴⁹. Herme ve serbest heykel olarak tasvir edilmiş örnekleri günümüze gelmiştir. Kopyalarında özellikle giysinin kıvrımlarında dikkati çeken metalik etkiye sahip olan yüzey, orijinal heykelin bronzdan yapılmış olması gerektiğini düşündürmektedir⁵⁰. Erken Roma Dönemi'nde Atina'daki Dionysos Tiyatrosu'na tanrının bu iri, yaşlı ve kalın giyimli tipinin bir kopyası dikilmiştir⁵¹. Farklı görüşler olmasına rağmen bilim adamlarının çoğu tarafından eserin orijinali Praksiteles'e atfedilmiştir⁵². Eserin yaratılmasındaki heykeltıraş Praksiteles'in gelişmiş üslubunun etkisi, orijinalinin MÖ 4. yüzyılın son çeyreğine ait olduğuna işaret etmektedir.

Alnın ortasında ikiye ayrılan ve arkada toplanan dalgalı uzun saçlar, uzun ve dalgalı sakal ve bıyık, saçların alnı üçgen biçiminde çevrelemesi, hafif aralıklı ağız, biraz daha kalın alt dudak Heracleia Pontica eserinin diğer repliklerle olan ortak özellikleridir. Bu benzerliklere dayanarak Heracleia Pontica başını replik listesine sokabiliriz. Vatikan⁵³, Palermo⁵⁴, Napoli⁵⁵, Berlin⁵⁶, Castel Gandolfo⁵⁷ ve Atina⁵⁸ repliklerinin başında saç bandı yer alır iken British Museum⁵⁹, Knossos⁶⁰ ve Korinth⁶¹ repliklerinin başında sarmaşık çelengi bulunmaktadır. Dolayısıyla Heracleia Pontica repliğinin başına ayrı olarak işlenerek yerleştirilmiş olan metal çelenk, Dionysos'un ikonografisine de uygun olarak büyük olasılıkla bir sarmaşık çelengi olmalıdır. Diğer repliklerde gözbebekleri belirtilmemiş olmasına rağmen Heracleia Pontica repliğinin gözbebekleri kakma tekniği ile vurgulanmıştır.

Pergamon'dan, Bergama Müzesi'nde (env. nr. 160) yer alan İmparator Hadrian'ın portre heykeli⁶² ve Kadirli'den İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde (env. nr. 5311) yer alan Hadrian'ın portre heykeli⁶³ gözbebeklerinin belirtilmiş olmasının yanı sıra saç ve

⁴⁹ Ashmole 1919-1921, 83, fig. 4; Rizzo 1932, 94-95, lev. CXLIV; Gasparri 1984a, 431-432, no.89, lev. 303; Gasparri 1984b, 545, no.37, lev. 430; Hoff 2007, 25, fig. 29a-b; Boardman 2014, 74-75, fig. 69.

⁵⁰ Corso 2004, 78.

⁵¹ Ashmole 1919-1921, 79; Gasparri 1984a, 431-432, no.89, lev. 303.

⁵² Ashmole 1919-1921, 87; Johnson 1931, 33; Rizzo 1932, 94-69; Gasparri 1984a, 432; Gasparri 1984b, 545; Ridgway 1990b, 91; Isler-Kerényi 2014, 218.

⁵³ Rizzo 1932, 94-95, lev. CXLIV; Hoff 2007, 25, fig. 29a-b.

⁵⁴ Rizzo 1932, 95-96, lev. CXLV.

⁵⁵ Rizzo 1932, 95, lev. CXLVI.

⁵⁶ Boardman 2014, 74-75, fig. 69.

⁵⁷ Ashmole 1930, 142.

⁵⁸ Ashmole 1919-1921, 78, lev. III, 1-3; Kaltsas 2002, 245, no. 512.

⁵⁹ McDowall 1904, 255-257, fig. 1, lev. X.

⁶⁰ Ashmole 1919-1921, 83, fig. 4.

⁶¹ Johnson 1931, 33-34, no. 27; Spaeth 2017, 414, fig. 16.

⁶² İnan – Rosenbaum 1966, 70, no. 31, lev. XVIII, 1-2, XIX,1.

⁶³ İnan – Rosenbaum 1966, 71-72, no. 35, lev. XXIII.

sakalın işlenme tekniği itibariyle Heracleia Pontica eseri ile ortak özelliklere sahiptirler. Dolayısıyla Heracleia Pontica eseri, sahip olduğu stil ve işçilik özellikleri itibariyle İmparator Hadrianus'un geç dönemine yani MS 130'dan sonraya tarihlendirilebilir.

6- Kybele heykelciği gövde alt yarısı (Fig. 6)

Eserin korunmuş olan yüksekliği 49 cm, genişliği 32 cm ve derinliği 28 cm dir. Eser, iri kristalli beyaz mermerden yapılmıştır. Günümüzde 2004/13 A envanter numarası ile Ereğli Müzesi'nde sergilenmektedir. Eserin yalnızca belden aşağısı korunmuştur. Plinthe'nin ön kısmı, tanrıçanın ayaklarının üzeri, aslanın ön bacakları ve ayakları eksiktir. Tanrıça'nın karnında ve dizkapaklarında zedelenmeler vardır. Aslanların başları ve gövdeleri büyük ölçüde aşınmıştır.

Fig. 6a. Kybele heykelciği gövde alt yarısı

Tanrıça, plinthe üzerinde yer alan yüksek arkalı bir tahtta oturmuştur. Cepheden tasvir edilmiştir. Khiton üzerine himation giymiştir. Himation belden aşağısını örtmüştür ve bacakları tamamen kapalıdır. Her iki bacak dizden bükülmüş durumdadır. Sol bacak daha gergin bir şekilde ileri uzatılmış, sağ bacak ise geriye çekilmiştir. Sağ yanda kıvrımlar daha kabarık solda ise bacağın hareketiyle kumaş gerilmiş olduğundan daha yüzeyseldir. Sağ kalçadan gelen kalın bir kuşak biçimindeki himationun kenar kıvrımları bacakların arasından zikzak biçiminde aşağıya inmiştir. Sağ ayak bileği üzerinden plintheye inen himationun kenar uçları tekrar sol ayak bileği üzerine çıkmıştır. Korunmuş olan izlerden sağ

kolunu dirsekten bükerek öne uzattığı anlaşılmaktadır. Sağ elinde, tuttuğu nesnenin izleri korunmuştur ve büyük ihtimalle bu nesne bir *phiale* olmalıdır. Tahtın her iki yanında ayakta duran aslanlar yer almaktadır. Aslanlar cepheden tasvir edilmiştir.

Fig. 6b-c. Kybele heykelciği gövde alt yarısı

Tanrıça bu tipteki tasvirlerinde cepheden yüksek arkalıklı bir tahtta oturmuş her iki kolunu dirsekten bükerek tahtın koluna dayamış sol elinde bir *tympanon*⁶⁴ ve sağ elinde bir *phiale*⁶⁵ tutmaktadır, tanrıçanın tahtının her iki yanında cepheden işlenmiş birer aslan⁶⁶ yer almaktadır. Bir khiton üzerine himation giymiştir, khiton göğüslerinin altından bir kemer ile bağlanmıştır. Başında bir polos yer alır iken alnın ortasında ikiye ayrılan saçlar dalgalı bir şekilde yanlardan arkaya doğru taranmış ve iki uzun saç buklesi her iki omuz üzerinden öne doğru sarkıtılmıştır⁶⁷.

Tanrıçanın bu tipinin orijinali tartışmalıdır. MÖ 5. yüzyılın sonlarında Pheidias'ın ya da onun öğrencisi olan Paroslu Agorakritos'un tanrıçanın Atina Agorası'ndaki

⁶⁴ Yunan betimlemelerinde tanrıça her zaman *tympanon*'u sol elinde tutarken gösterilmiştir. Bu müzik aleti, tanrıçanın yaptığı eylemi değil onuruna düzenlenen dinsel törenleri simgelediği gibi aynı zamanda bu törenlerde tapınıcılarının vurmaları çalgılarla yaptığı müziğe de işaret etmektedir. Bkz. Roller 2004, 153.

⁶⁵ Adak sıvısı dökmekte kullanılan dinsel bir tören kabıdır. Bu kap, tapınıcıların tanrılara sunduğu sıvı adakları simgelediği için, figürün tanrısal bir varlık olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla bu kap tanrıçanın figürüne dinsel tören ile ilgili bir boyut katmaktadır. Bunun yanı sıra sunu yapmak için kullanılması sebebiyle de tanrıçanın, tapınıcılarının onuruna yapacakları eylemleri simgelemektedir. Bkz. Roller 2004, 152.

⁶⁶ Tanrıçanın değişmez yoldaşı olan aslan, onun Anadolu kökenlerinin en açık delili gibi görünmektedir. Aslan, tanrıçanın gücünü ve egemenliğini simgelemesinin yanı sıra onun doğulu geçmişine de işaret etmektedir. Bkz. Roller 2004, 152.

⁶⁷ Bkz. Bieber 1968, 4, fig.10; Schwertheim 1978, 803, figs. 11-12, lev. CLXXXIX, Naumann 1983, 360-361, no. 557, 563, 567, lev. 42, 1-4, lev. 43,1-2; Simon 1997, 754, no. 50-51, lev. 511.

tapınağı Metroon için yaptığı bir kült heykeli, tanrıçanın bu tipinin kaynağı olmalıdır⁶⁸. Günümüze ulaşmayan bu heykelin görünüşü hakkında yazılı kaynaklardan ve heykelin küçük boyutlu kopyalarından bilgi edinilmektedir. Kült heykelinin kopyaları ya da çeşitlemeleri Kybele'ye sunulan çok sayıdaki küçük adak için model oluşturmuştur. Tanrıçanın tahtta oturmuş ve her iki yanında yer alan aslanlar olan tipi hem serbest heykellerde⁶⁹ hem de adak kabartmalarında⁷⁰ oldukça sık tasvir edilmiştir.

Eser, Heracleia Pontica kentindeki Kybele kültürünün varlığına işaret etmesinin yanı sıra tanrıçanın kültürünün Roma Dönemi'nde de sürdüğünü göstermesi bakımından önemlidir. Bithynia Bölgesi'ndeki kentlerde çok sayıda bulunmuş olan Kybele heykelcikleri ve adak stelleri, Kybele kültürünün bu bölgedeki yaygınlığını da ortaya koymaktadır⁷¹. Heracleia Pontica'da bulunmuş olan Meter Theon'un (Tanrıların Anası / Ana Tanrıça) adının geçtiği adaklar⁷² yine tanrıçanın kentteki kültürüne işaret etmektedir.

Tanrıça tahtında oturduğu tasvirlerinde khiton üzerine giymiş olduğu himationun kenar kıvrımları genellikle tanrıçanın sol yanından aşağıya sarkıtılmış iken bunlardan farklı olarak Heracleia Pontica eserinde olduğu gibi Syracuse⁷³ ve Knossos⁷⁴ örneklerinde de himationun kenarı zikzaklı kıvrımlar meydana getirecek şekilde toplanarak iki bacağın arasından öne sarkıtılmıştır.

Nicaea'dan, İstanbul Arkeoloji Müzesinde (env. nr. 787) yer alan Kybele heykelciği⁷⁵ (MS 2. yüzyıl) cepheden tasvir edilmiş olan tanrıçanın yüksek arkalıklı bir tahtta oturması, khiton üzerine himation giymesi, himationun belden aşağısını örtmesi, tamamen kapalı olan her iki bacağın dizden bükülerek sol bacağın daha gergin bir şekilde ileri uzatılması sağ bacağın ise geriye çekilmiş olması, sağ yanda kıvrımların daha kabarık solda ise bacağın hareketiyle daha yüzeysel olması, kıvrımların oluşturulmasında matkabın kullanılması ve tahtın her iki yanında cepheden tasvir edilmiş olan aslanların yer almasıyla Heracleia Pontica eseri ile ortak özelliklere sahiptir. Dolayısıyla Heracleia Pontica eseri MS 2. yüzyıla tarihlendirilebilir.

7- Plinthe Parçası (Fig. 7)

Plinthe ile birlikte eserin yüksekliği 58 cm, genişliği 45 cm ve derinliği 37 cm'dir. Eser, ince kristalli beyaz mermerden yapılmıştır. Günümüzde A.99.1.54 envanter numarası ile Ereğli Müzesi'nde sergilenmektedir. Bir heykelin plinthesinin sol tarafı, sol bacağının dize kadar olan bölümü ve heykel desteğinin yarısı korunmuştur. Plinthenin sağ tarafı eksiktir. Başparmak ve küçük parmak zedelenmiştir. Panterin dişleri kırılmıştır.

Bir plinthe üzerinde ayakta duran ve muhtemelen çıplak olan bir erkek tasvir edilmiştir. Erkeğin yalnızca sol bacağının dizden aşağısı ve sol ayağı mevcuttur. Çıplak olan sol bacağına bitişik olarak ağaç kütüğünden bir heykel desteği bulunmaktadır. Bu nedenle sol bacağın vücut ağırlığını taşıdığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla sağ bacak serbest bırakılmıştır. Heykel desteğinin hemen önünde bir

⁶⁸ Shear 1935, 401; Budde – Nicholls 1964, 24; Naumann 1983, 159-160; Sturgeon 2004, 169.

⁶⁹ Bkz. Bieber 1968, 4, fig. 10; Schwertheim 1978, 803, figs. 11-12, lev. CLXXXIX, Naumann 1983, 360-361, no. 557, 563, 567, lev. 42, 1-4, lev. 43,1-2; Simon 1997, 754, no. 50-51, lev. 511.

⁷⁰ Bkz. Simon 1997, 752, no. 37-38, lev. 509.

⁷¹ Bkz. Schwertheim 1978, 807, figs. 10-13, lev. CLXXXIX; Naumann 1983, 253-257, 253, no.557, lev. 42,1-4; 255, no.583, lev. 44,2; 361, no. 567, lev. 43,2; Simon 1997, 754, no. 50, lev. 511; Sezer 2016, 61-62, no. 39-40.

⁷² Öztürk 2013, 512.

⁷³ Welch 1996, 468-469, lev. 92,b.

⁷⁴ Catling – Waywell 1977, 94-95, no. S.9, lev. 20,e-f.

⁷⁵ Naumann 1983, 361, no. 567, lev. 43,2; Simon 1997, 754, no. 50-51, lev. 511.

panter yer almaktadır. Panter, arka ayakları üzerine çökmüş iken sol ön ayağı üzerinde ayakta durmaktadır. Sağ ön ayağını yukarı doğru kaldırmış ve sağ pençesini ise hemen altta bulunan bir boğa başının üzerine yerleştirmiştir. Panter, başını hafifçe sola doğru çevirmiş ve yukarı doğru kaldırmıştır. Ağzının yarı açık olması ve üst dudağın yukarı kaldırılması sebebiyle panterin dişleri açığa çıkmıştır. Panterin dili ve dişleri detaylı işlenmiştir. Boğanın gözleri iri badem şeklinde ve dışa taşkın bir biçimdedir. Alındaki tüyleri kabaca şekillendirilmiştir.

Fig. 7a-c. Plinthe parçası

Panter'in çoğunlukla Dionysos⁷⁶ olmak üzere bazen de Satyr⁷⁷ heykelinin yanında ona eşlik ettiği görülmektedir. Bazı hayvan başlarının ölümü simgelediği bilinmektedir⁷⁸. Sabazios'un kültüründe olduğu gibi geç Dionysos kültüründe de ölümden sonraki sonsuz bir hayata inanılırdı⁷⁹. Tanrı bir koçbaşı üzerine ayaklarını koyduğunda bu, onun ölümden daha güçlü olduğuna işaret etmektedir⁸⁰. Aslan, grifon ya da panter gibi Dionysos ile ilişkili hayvanların pençelerini bir hayvanın başına koymaları tanrısal gücü ifade eder ve bu hareket genel olarak ölüm, tanrısal

⁷⁶ Panter, Dionysos'un sağ bacağının yanında iken bkz. Paribeni 1959, 113, 116, no. 317, 326-327, lev.150,153-154; Gasparri 1984a, 433, 435-437, no. 102, 119 a, 128 b, lev. 304-305,309. Panter, Dionysos'un sol bacağının yanında iken bkz. Paribeni 1959, 114-115, no. 322, 325, lev. 152-153.

⁷⁷ Panter, Satyr'in sol bacağının yanında iken bkz. Paribeni 1959, 118-119, no. 335, lev.156; Bieber 1981, 139, fig. 568.

⁷⁸ Lunn 1963, 256.

⁷⁹ Lunn 1963, 256.

⁸⁰ Lunn 1963, 256.

gücün kontrolü altındadır anlamını taşımaktadır⁸¹. Panter, Dionysos ile ilişkili bir hayvandır ve panterin bir pençesini çeşitli hayvan başlarının üzerine yerleştirmiş durumdaki tasvirleri oldukça yaygındır⁸².

Ephesos'dan, Selçuk Müzesi'nde (env. nr. 958) yer alan Dionysos heykelinin plinthesi⁸³ (Antoninler Dönemi) üzerinde Dionysos'un sağ bacağına hemen yanındaki heykel desteğinin önünde yer alan panter, pençesini bir boğa başının üzerine yerleştirmiş olmasıyla Heracleia Pontica eseri ile ortak özelliklere sahiptir. Dolayısıyla plinthe parçası, büyük olasılıkla bir Dionysos heykeline ait olmalıdır. Panterin ve boğanın gözbebeklerinin işlenmemiş olması itibarıyla eser, İmparator Hadrian'ın erken dönemine yani MS 125-130 yıllarına tarihlendirilebilir.

8- Heykel Desteği (Fig. 8)

Heykel desteğinin yüksekliği 72 cm, genişliği 35 cm ve derinliği 32 cm'dir. Eser, ince kristalli beyaz mermerden yapılmıştır. Envanter numarası olmayan eser günümüzde Ereğli Müzesi'nde sergilenmektedir. Bir heykelle ait yalnızca plinthe ile birlikte heykel desteği korunmuştur. Plinthenin ve heykel desteğinin kenarları kırıktır.

Fig. 8a-c. Heykel desteği

Destek, heykelin sol tarafında yer almış olmalıdır. Ağaç kütüğü biçimindeki heykel desteğinin yan tarafına bir oktanlık asılmıştır. Ayrıca yine heykel desteğinin üzerine de bir khlamys atılmıştır. Khlamys, matkap ile oluşturulmuş derin kanalları olan kıvrımlara sahiptir. Heracleia Pontica eseri; desteğin, heykelin sol tarafında yer almış olmasının yanı sıra yan tarafına bir oktanlık asılması ve üzerine de bir khlamys atılmasıyla Praksiteles'e atfedilen Eros Centocelle⁸⁴ heykelinin desteğini hatırlatmaktadır.

⁸¹ Lunn 1963, 256-257.

⁸² Bkz. Lunn 1963, 253, fig. 6, lev. XXXVI, fig. 7, lev. XXXVII (panter, pençesini keçi başı üzerine yerleştirmiş iken), fig. 8, lev. XXXVII (panter, pençesini boğa başı üzerine yerleştirmiş iken).

⁸³ Bkz. Aurenhammer 1990, 61, no. 39, lev. 27 c.

⁸⁴ Bkz. Rizzo 1932, 23, lev. XXXI; Furtwängler 1964, 314-315, fig. 134; Hermary v.d. 1986, 862, no. 79 b, lev. 614.

Sonuç

Roma İmparatorluk Dönemi'nde diğer kentlerde olduğu gibi Heracleia Pontica'da da resmi ve topluma açık yapı, meydan ve sütunlu caddeler heykellerle donatılmış olmalıydı. Kentteki heykeltıraşlık aktivitesi, heykeller, atölyeler hakkında bir yazıt henüz bulunamamıştır. Ancak tarihçi Memnon, Roma ordusunun Heracleia Pontica'ya girmesinden bahsederken kentteki bazı heykeller hakkında da bilgi vermiştir. "...Tapınaklara sığınmış olanlara bile hiçbir şekilde acımayarak onları sunaklar ve tanrı heykelleri yanında kılıçtan geçirdiler (Memnon LI (5))". "...Cotta hazineleri ararken tapınaklardaki adakları dahi bırakmayarak çok sayıdaki görkemli tanrı heykelini ve resimleri yerlerinden kaldırarak gemilere yükletti. Ayrıca kentin Agora'sında yer alan Herakles heykeli ile onun piramit şeklindeki elbisesini de aldı. Heykelin çekiçle dövülmüş sopası som altından yapılmıştı yine altından yapılmış oklarla dolu sadağı üzerinden büyük bir arslan postu sarkıyordu (Memnon LII (2))". Memnon'un verdiği bu bilgilerden kentin zengin heykeltıraşlık eserlerine ve yüksek sanat düzeyine sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Heracleia Pontica kentinde bilinen bir mermer ocağı bulunmamaktadır. Ancak limanı sayesinde çeşitli ada ve kıyı kentlerinden mermer temini bir problem olmamıştır. Ayrıca kentte Prokonnesos mermerinin kullanılmış olduğunu Memnon'un; "...Mısır Kralı Ptolemaios, Herakleialılar için kentin Akropolisi'nde Prokonnesos mermerinden bir Herakles Tapınağı inşa etti (Memnon XXV (2))" cümlesinden anlıyoruz. Roma ve Erken Bizans Dönemi'nde Prokonnesos adasındaki mermer ticaretinin çok aktif olduğu bilinmektedir⁸⁵. Bunun yanı sıra Bithynia Bölgesi'ndeki Roma İmparatorluk Dönemi lahitlerinde yerel mermerin yanı sıra Prokonnesos mermeri de kullanılmıştır⁸⁶. Prokonnesos ile olan coğrafi yakınlıkları göz önüne alındığında Heracleialılar mermer ihtiyacının en azından bir kısmını buradan karşılamış olmalıdır. Dolayısıyla kentteki bir tapınakta Prokonnesos mermerinin kullanılmış olması, kentin diğer mimari yapılarında ve heykeltıraşlık eserlerinde de kullanılmış olma ihtimalini güçlendirmektedir.

Antik dönemde oldukça sık uygulanan heykellerin ayrı işlenmiş parçaların birleştirilmesiyle oluşturulması yöntemi⁸⁷ Heracleia Pontica eserlerinde de görülmektedir. 1, 3-5 no.lu başlar, bir gövdeye yerleştirilmek amacıyla ayrı olarak yontulmuştur. Ayrıca 1 no.lu başın arkasının tepe kısmı ayrı işlenmiş parçanın birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Yine antik dönemde heykeltıraşlık eserlerine farklı malzemelerden ayrı olarak işlenen aksesuarların eklenmesi uygulaması⁸⁸ Dionysos Herme'sinde gözlemlenmektedir. Dionysos Herme'sinde (Fig. 5) ayrı olarak işlenerek başına yerleştirilmiş olan metal çelengi tutturmak için başının etrafına delikler açılmıştır. Yine Dionysos Herme'sinin (Fig.5) gözbebeklerinde kakma tekniği⁸⁹ uygulanmıştır. Oyulmuş olan göz yuvalarının içerisine renkli camlardan ya da değerli taşlardan ayrı olarak yapılan gözbebekleri yerleştirilmiştir. Roma Dönemi'nde eserin arkası görünmeyecekse arka tarafın kabaca işlenmesi çok rastlanan bir durumdur. Tanrıça başı (Fig. 4) muhtemelen orijinal yerinde bir niş içerisinde sergilendiği için başın tepesindeki ve arkasındaki saç bukleleri detaylı olarak çalışılmamış yalnızca genel hatları belirtilerek bırakılmıştır.

Heracleia Pontica kentinin heykeltıraşlık repertuarında yer alan özel kişilere ait portrelerin (Fig. 1-3) Roma resmi portrelerinin geçirdiği gelişimi, onların saç modalarını ve sakal biçimlerini yakından izlediği görülmektedir. Özel kişilere ait

⁸⁵ Perkins 1951, 103; Asgari 1978, 480.

⁸⁶ Koch 2001, 237-238.

⁸⁷ Bkz. Claridge 1990, 135-162, fig. 8-12.

⁸⁸ Bkz. Ridgway 1990a, 185-206, fig. 1a-b.

⁸⁹ Bkz. Ridgway 1990a, 185-206, figs. 11, 13a.

olan üç portreden birincisi (Fig. 1) Julius-Claudiuslar Dönemi'nin saç modasına sahip bir erkeğin portresidir. Portresini yaptırmış olan kişinin söz konusu modayı takip ettiği ve bu dönemde yaşamış olduğu anlaşılmaktadır. Eser, içerdiği gerçekçi fizyonomik portre özellikleri ile İmparator Claudius'un portrelerine ve dönemine işaret etmektedir. Büyük bir olasılıkla Heracleia Pontica'nın ileri gelen önemli ve tanınmış bir vatandaşı, kendisini dönemin "moda yüzü" İmparator Claudius'un portre modası içerisinde ve kendisinin belki de Roma Sarayı'na olan ilişkisini de vurgulamak üzere portreletmiş olmalıdır. İkinci portre (Fig. 2) *a penna* tekniği ile oluşturulmuş kısa saçları ile İmparator III. Gordianus Dönemi'nin (MS 238-244) saç modasına sahip olan genç bir erkeğin portresidir. Üçüncü portre (Fig. 3) ise saç ve sakal düzenlemesi ile İmparator Carinus (MS 282-285) Dönemi'nin özelliklerini yansıtan bir erkek portresidir. Bu portre, yumuşak üslubu ile Hellenistik geleneği devam ettirmiştir.

Kentin mitolojik figürleri Roma Dönemi'nde yakın komşuları ve bölgesinde üretilen heykel tipleri ile paralellik göstermektedir. Tanrıça başı (Fig. 4); idealize edilmiş yüzü ve saç biçimi ile tanrıça Artemis'i betimlemiş olmalıdır. Yüzündeki pathetik anlam ile Pergamon sanatının etkilerini taşımaktadır. 5 no.lu eser; uzun saç, sakal ve bıyığa sahip olması, başında ayrı işlenmiş metalden bir sarmaşık çelengi taşıması ve genel yüz özellikleri itibarıyla Praksiteles'e atfedilen "Dionysos Sardanapalus" olarak bilinen eserin bir kopyası olmalıdır. Bunun yanı sıra kentin sikkeleri üzerinde Dionysos'un tasvirinin yer alması tanrının, kentteki kültüne işaret etmektedir⁹⁰. Kybele heykelciği (Fig. 6), tanrıçanın MÖ 5.yüzyılda Atina Agorası'na yerleştirilen ve genellikle Agorakritos'a atfedilen heykel tipinin bir kopyası olmalıdır. Boyutları itibarıyla bir adak heykelciği olduğu düşünülen eser, Heracleia Pontica kentindeki Kybele kültünün varlığına işaret etmektedir. Ayrıca tanrıçanın kültünün Roma Dönemi'nde de sürdüğünü göstermesi bakımından önemlidir. Heracleia Pontica ile birlikte Bithynia Bölgesi'nin diğer kentlerinde de çok sayıda bulunmuş olan Kybele heykelcikleri, Kybele kültünün bu bölgedeki yaygınlığını ortaya koymaktadır. Üzerinde, sağ pençesini bir boğa başına yerleştirmiş olan bir panterin yer aldığı plinthe parçası (Fig. 7) bir Dionysos heykeline ait olmalıdır. Bir heykelin ağaç kütüğü biçimindeki desteği (Fig. 8) olan parça; yan tarafına bir oktanlık asılması ve üzerine de bir khlamys atılmış olmasıyla Praksiteles'e atfedilen Eros Centocelle heykelinin desteği ile benzerlik taşımaktadır.

İncelenen heykeltıraşlık eserleri, antik kentte yapılan düzenli bir kazı sonucunda değil tamamen tesadüfi biçimlerde bulunmuş olmaları sebebiyle eserlerin kentin neresinde ve hangi yapısında sergilendiğini söylemek oldukça zordur. Bilindiği kadarıyla Heracleia Pontica'nın Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait heykeltıraşlık atölyelerinin veya heykeltıraşlık faaliyetlerinin olup olmadığına dair herhangi bir antik kaynağa rastlanılmamıştır. Şüphesiz bu durum kentte bir atölyenin olamayacağı anlamına gelmemektedir. Bu eserler Heracleia Pontica'da faaliyet gösteren bir atölyenin ürünü olabileceği gibi başka kentlerde faaliyette olan atölyelerin de ürünü olup Heracleia Pontica'ya ithal edilmiş olabilir diye düşünülmelidir. Böyle bir olasılıkta da bu kenti saptayabilmek yine eldeki verilere göre şu anda imkânsızdır. Önümüzdeki yıllarda bu kentte yapılacak arkeolojik kazı ve araştırmalar şüphesiz bu tür problemlerin çözülmesine önemli ölçüde katkı sağlayacaktır.

⁹⁰ Bkz. Wroth 1889, 141, no.21, lev. XXX,3; 143, no.32, lev. XXX,7; 146, no.49, lev. XXX,14; 147, no.57, lev. XXXI, 2; Stancomb 2000, 263, lev. 37, 1-15; lev. 38, 16-24; Stancomb 2009, 16, no.2, lev. 2,3.

KAYNAKÇA

Ainsworth 1842

W. F. Ainsworth, *Travels and Researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea and Armenia*, Vol. I, London, 1842.

Akkaya 1994

T. Akkaya, *Herakleia Pontike (Karadeniz Ereğlisi)'nin Tarihi Gelişimi ve Eski Eserleri*, İstanbul, 1994.

Angelicooussis 1992

E. Angelicooussis, *The Woburn Abbey Collection of Classical Antiquities*, Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein, 1992.

Ashmole 1919-1921

B. Ashmole, "The So-Called Sardanapalus", *The Annual of the British School at Athens*, Vol. 24, Supplement 1919-1921, 78-87.

Ashmole 1930

B. Ashmole, "Sardanapalus Again" *The Journal of Hellenic Studies*, Vol. 50, Part 1, 1930, 142.

Asgari 1978

N. Asgari, "Roman and Early Byzantine Marble Quarries of Proconnesus", *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology*, Vol. I, Ankara-İzmir, 23-30/IX/1973, Ed. E. Akurgal, Ankara, 1978, 467-480.

Aurenhammer 1990

M. Aurenhammer, *Die Skulpturen von Ephesos: Bildwerke aus Stein Idealplastik I*, Forschungen in Ephesos Veröffentlicht vom Österreichischen Archäologischen Institut in Wien, Wien, 1990.

Bieber 1968

M. Bieber, *The Statue of Cybele in the J. Paul Getty Museum*, California, 1968.

Bieber 1981

M. Bieber, *The Sculpture of the Hellenistic Age*, New York, 1981.

Boardman 2014

J. Boardman, *Yunan Heykeli. Geç Klasik Dönem*, Çev. M. Peker, İstanbul, 2014.

Boatwright 2000

M. T. Boatwright, *Hadrian and the Cities of the Roman Empire*, Princeton, 2000.

Borè 1840

E. Borè, *Correspondance et mémoires d'un voyageur en Orient I, Prusias*, Paris, 1840.

Budde – Nicholls 1964

L. Budde – R. Nicholls, *A Catalogue of the Greek and Roman Sculpture in the Fitzwilliam Museum Cambridge*, Cambridge, 1964.

Burstein 1976

S. M. Burstein, *Outpost of Hellenism: the emergence of Heraclea on the Black Sea*, Los Angeles, 1976.

Catling – Waywell 1977

H. W. Catling and G. B. Waywell, "A Find of Roman Marble Statuettes at Knossos", *The Annual of the British School at Athens* 72, 1977, 85-106.

Claridge 1990

- A. Claridge, "Ancient techniques of making joins in marble statuary", *Marble: Art Historical and Scientific Perspectives on Ancient Sculpture*, Ed. M. True – J. Podany, Malibu, 1990, 135-162.

Corso 2004

- A. Corso, *The Art of Praxiteles. The Development of Praxiteles' workshop and its cultural tradition until the sculptor's acme (364-1 BC)*, L'erma di Bretschneider, 2004.

Cremer 1992

- M. Cremer, *Hellenistische-römische Grabstelen im nordwestlichen Kleinasien, 2. Bithynien, Asia Minor Studien Band 4*, Bonn, 1992.

Erichsen 1972

- A. Erichsen, "Ein Hekate-Relief in Herakleia Pontike", *Forschungen an der Nordküste Kleinasiens, Band I*. Ed. F. K. Dörner, Wien, 47-49.

Fittschen – Zanker 1994

- K. Fittschen - P. Zanker, *Katalog der römischen Porträts in den Capitolinischen Museen und den anderen kommunalen Sammlungen der Stadt Rom, Band I. Kaiser und Prinzenbildnisse*, Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein, 1994.

Furtwängler 1964

- A. Furtwängler, *Masterpieces of Greek Sculpture*, Chicago, 1964.

Gasparri 1984a

- C. Gasparri, "Dionysos", *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae* II, 1984. II-1, 414-514; II-2, 296-406.

Gasparri 1984b

- C. Gasparri, "Dionysos/Bacchus", *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae* II, 1984. II-1, 540-566; II-2, 428-455.

Gicheva 1997

- R. Gicheva, "Sabazios", *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae* VIII, 1997. VIII,1,1068-1071, VIII,2, 724.

Hermay v.d. 1986

- A. Hermay – H. Cassimatis – R. Vollkommer, "Eros", *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae* III, 1986. III-1, 850-942; III-2, 609-668.

Hoepfner 1966

- W. Hoepfner, *Herakleia Pontike-Ereğli: ein Baugeschichtliche Untersuchung. Forschungen an der Nordküste Kleinasiens*, Band II, Teil 1, Wien, 1966.

Hoff 2007

- R. Hoff, "Die Plastik der Diadochenzeit", *Die Geschichte der antiken Bildhauerkunst III Hellenistische Plastik*, Ed. P. C. Bol, Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein, 2007, 1-40.

Houghton 1983

- A. Houghton, "A Pergamene Head of Athena", *The J.Paul Getty Museum Journal* 11, 1983, 99-108.

Isler-Kerényi 2014

- C. Isler-Kerényi, *Dionysos in Classical Athens. An Understanding through Images*, Leiden / Boston, 2014.

İnan 1975

J. İnan, *Side'nin Roma Devri Heykeltıraşlığı*, Ankara, 1975.

İnan – Rosenbaum 1966

J. İnan – E. Rosenbaum, *Roman and Early Byzantine Portrait Sculpture in Asia Minor*, London, 1966.

İnan – Alföldi-Rosenbaum 1979

J. İnan - E. Alföldi-Rosenbaum, *Römische und Frühbyzantinische Porträtplastik aus der Türkei*, Mainz an Rhein, 1979.

Johnson 1931

F. P. Johnson, *Sculpture, 1896-1923. Corinth IX*, Cambridge, Massachusetts, 1931.

Jones 1998

A. J. M. Jones, *Cities of the Eastern Roman Provinces*, Oxford, 1998.

Kahil 1984

L. Kahil, "Artemis", *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae* II, 1984. II,1, 618-753; II,2, 442-563.

Kaltsas 2002

N. Kaltsas, *Sculpture in the National Archaeological Museum, Athens*, Los Angeles, 2002.

Karageorghis – Vermeule 1966

V. Karageorghis - C. C. Vermeule, *Sculptures from Salamis II*. Nicosia- Cyprus: Nicosia Printing Works, 1966.

Kleiner 1992

D. E. Kleiner, *Roman Sculpture*, Yale University Press, 1992.

Koch 2001

G. Koch, *Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri*, Çev. Z. İlkelen, İstanbul, 2001.

Koester 1908

A. Koester, "Hairdressing among the Ancient Greeks", *The Burlington Magazine for Connoisseurs*, Vol. 13, No. 66, Sep., 1908, 350-358.

Lane 1980

E. N. Lane, "Towards a Definition of the Iconography of Sabazius", *Numen*, Vol. 27, Fasc. 1, Jun., 1980, 9-33.

Lunn 1963

B. Lunn, "On the Symbolism of severed animal heads: Some documens", *Latomus*, T. 22, Fasc. 2, Avril-Juin 1963, 252-260.

Magie 1950

D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor. I-II*, Princeton, New Jersey, 1950.

Memnon

Memnon, *Herakleia Pontike Tarihi*, Çev. M. Arslan, İstanbul, 2007.

McDowall 1904

K. A. McDowall, "The So-Called Sardanapalus", *The Journal of Hellenic Studies* XXIV, 1904, 254-259.

Naumann 1983

- F. Naumann, *Die Ikonographie der Kybele in der Phrygischen und der Griechischen Kunst*, 28. Beih. IstMitt, Tübingen, 1983.
- Özgan 1995
- R. Özgan, *Die Griechischen und Römischen Skulpturen aus Tralleis*, Asia Minor Studien 15, Bonn: Habelt, 1995.
- Özgan 1999
- R. Özgan, *Die Skulpturen von Stratonikeia*, Asia Minor Studien 32. Bonn: Habelt, 1999.
- Özgan 2008
- R. Özgan, "Einige Unbekannte Porträts aus dem 1. Jh. n. Chr. in der Türkei", *Festschrift für Elmar Schwertheim zum 65. Geburtstag.*, Ed. E. Winter, Bonn, 2008, 503-512.
- Öztürk – Sönmez 2011
- B. Öztürk – İ. F. Sönmez, "New Inscriptions from the Karadeniz Ereğli Museum", *Arkeoloji ve Sanat* 137, Mayıs-Ağustos, 2011, 155-166.
- Öztürk 2013
- B. Öztürk, "Herakleia Pontika (Zonguldak-Karadeniz Ereğli) Antik Kenti Epigrafik Çalışmaları ve Tarihsel Sonuçları", *I. Uluslararası Karadeniz Kültür Kongresi, 06-09 Ekim 2011, Sinop, Türkiye*, Ed. N. Türker – G. Koroğlu – Ö. Deniz, Karabük, 2013, 505-527.
- Paribeni 1959
- E. Paribeni, *Catalogo delle Sculture di Cirene: Statue e rilievi di carattere religioso*, Monografie di Archeologia Libica V, Roma, 1959.
- Perkins 1951
- J. W. Perkins, "Tripolitania and the Marble Trade", *The Journal of Roman Studies*, Vol. 41, Parts 1-2, 1951, 89-104.
- Pfuhl - Möbius 1977
- E. Pfuhl - H. Möbius, *Die ostgriechischen Grabreliefs I*, Mainz am Rhein: von Zabern, 1977.
- Pollitt 1986
- J. J. Pollitt, *Art in the Hellenistic Age*, Cambridge, 1986.
- Richter 1954
- G. M. A. Richter, *Catalogue of Greek Sculptures in the Metropolitan Museum of Art*, Cambridge, Massachusetts, 1954.
- Ridgway 1984
- B. S. Ridgway, *Roman Copies of Greek Sculpture: The Problem of the Originals*, Michigan, 1984.
- Ridgway 1990a
- B. S. Ridgway, "Metal Attachments in Greek Marble Sculpture" *Marble: Art Historical and Scientific Perspectives on Ancient Sculpture*, Ed. M. True - J. Podany, Malibu, 1990, 185-206.
- Ridgway 1990b
- B. S. Ridgway, *Hellenistic Sculpture I. The Styles of ca. 331-200 B.C.*, Madison, Wisconsin, 1990.
- Rizzo 1932
- G. E. Rizzo, *Prassitele*, Roma, 1932.

Roller 2004

L. E. Roller, *Ana Tanrıça'nın İzinde, Anadolu'da Kybele Kültü*, Çev. B. Avunç, İstanbul, 2004.

Rose 1997

C. B. Rose, *Dynastic Commemoration and Imperial Portraiture in the Julio-Claudian Period*, Cambridge, 1997.

Rottiers 1829

C. Rottiers, *Itiéraire de Tiflis a Constantinople*, Bruxelles, 1829.

Shear 1935

T. L. Shear, "The Sculpture Found in 1933", *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, Vol. 4, No. 3, 1935, 371-420.

Schober 1951

A. Schober, *Die Kunst von Pergamon*, Wien, 1951.

Schorndorfer 1997

S. Schorndorfer, *Öffentliche Bauten Hadrianischer Zeit in Kleinasien*, Münster, 1997.

Schwertheim 1978

E. Schwertheim, "Denkmäler zur Meterverehrung in Bithynien und Mysien", *Studien zur Religion und Kultur Kleinasiens. Festschrift für Friedrich Karl Dörner zum 65. Geburtstag am 28. Februar 1976*, Ed. S. Şahin – E. Schwertheim – J. Wagner, Bonn, 1978, 792-837.

Simon 1997

E. Simon, "Kybele", *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae VIII*, 1997, VIII-1, 744-766; VIII-2, 506-518.

Sevin 2013

V. Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, İstanbul, 2013.

Sezer 2016

S. S. Sezer, *Prusias ad Hypium Antik Kenti Heykeltıraşlık Eserleri*, İstanbul, 2016.

Smith 2006

R. R. R. Smith, *Roman Portrait Statuary from Aphrodisias*, Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein, 2006.

Spaeth 2017

B. S. Spaeth, "Greek Gods or Roman ? The Corinthian Archaistic Blocks and Religion in Roman Corinth", *American Journal of Archaeology*, Vol. 121, No. 3, July, 2017, 397-423.

Stancomb 2000

W. M. Stancomb, "A Group of Staters of Timotheus and/or Dionysius, Tyrants of Heraclea Pontica", *The Numismatic Chronicle* 160, 2000, 263-268.

Stancomb 2009

W. Stancomb, "The Autonomous Bronze Coinage of Heraclea Pontica", *The Numismatic Chronicle* 169, 2009, 15-28.

Strabon

Strabon, *Geographika XII-XIII-XIV. Antik Anadolu Coğrafyası*, Çev. A. Pekman, İstanbul, 2012.

Sturgeon 2004

M. C. Sturgeon, *Sculpture the Assemblage from the Theater. Corinth. Vol. IX, Part, III*, Princeton, New Jersey, 2004.

Şahin 1975

S. Şahin, "Das Grabmal des Pantomimen Krispos in Herakleia Pontike", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 18, 1975, 293-297.

Varner 2004

E. R. Varner, *Mutilation and Transformation Damnatio Memoriae and Roman Imperial Portraiture*, Brill, 2004.

Vermaseren 1987

M. J. Vermaseren, *Corpus Cultus Cybelae Attidisque. I. Asia Minor*, Leiden, 1987.

Vermeule 1961

C. C. Vermeule, "A Graeco-Portrait of the Third Century A.D. and the Graeco-Asiatic Tradition in Imperial Portraiture from Gallienus to Diocletian", *Dumbarton Oaks Papers* 15, 1961, 3-22.

Vermeule 1968

C. C. Vermeule, *Roman Imperial Art in Greece and Asia Minor*, Cambridge, 1968.

Welch 1996

K. Welch, "A Statue Head of the "Great Mother" Discovered in Samothrace", *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, Vol. 65, No. 4, Oct.-Dec., 1996, 467-473.

Wroth 1889

W. Wroth, *A Catalogue of the Greek Coins the British Museum. Catalogue of Greek Coins. Pontus, Paphlagonia, Bithynia and the Kingdom of Bosphorus*, London, 1889.

